

GIPERMATNLARNI BELGILASH DASTURIY TILI – HTML

Mamasoliyeva Muharramxon Abduljalil qizi

Andijon Davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Matematika va informatika yoʻnalishi

2-kurs talabasi

Xusanboyev Muhammadqodir Xusanboy oʻgʻli

Islom Karimov nomidagi

Toshkent Davlat Texnika Universiteti

Qoʻqon filiali Elektronika va elektr texnikasi fakulteti

elektronika va asbobsozlik yoʻnalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada gipermatnlarni belgilash dasturiy tili – HTML haqida toʻliq tavsif berilgan va dasturning boshqa dasturlarga nisbatan yaxshiroq ishlashi va dizayn, taxrirlash va boshqa amallarni bajarishda sifatli ekanligi aytib oʻtilgan.*

Kalit soʻzlar: *Gipermatn, Web-brouzerlar, informatsion, kompyuterlar, Giperilovalar, Freym, murakkab effektlarni, HTML dasturiy tili.*

Gipermatnlarni belgilash dasturiy tili (HTML – Hyper Text Markup Language) gipermatnli xujjatlarni xilma xil usullar yordamida xosil qilishni, ular dizaynini amalga oshirishni, gipermatn taxrirlarini, brouzerlar bilan ishlashni tashkil qilishni va boshqa bir qancha imkoniyatlarni oʻz ichiga oladi. Ushbu tilda ishlashni yaxshi oʻzlashtirib olgan inson sayt yaratish jarayonidagi xilma xil turdagi amallarni tez va osonlik bilan bajarish imkoniyatiga erishadi. Gipermatn anʼanaviy xujjatlarga multimedia elementlarini osonlik bilan qoʻshishga imkon beradi. Xilma xil soxalar va fanlarga bagʻishlangan multimediali dasturiy maxsulotlar HTMLsaxifalari toʻplami shaklida tashkil qilingan boʻlib, maxsus dasturiy tillarni ishlatishni talab qilmaydilar, chunki maʼlumotlar bilan ishlashga imkon beruvchi turli dasturlar (masalan, Web-brouzerlar) koʻpchilik xususiy kompyuterlar standart dasturiy taʼminotining tarkibiy qismi sifatida mavjuddir. Demak, bunday sharoitda foydalanuvchidan faqat ishlab chiqarilayotgan informatsion maxsulot mavzusi bilan bogʻliq ishnigina bajarish talab qilinadi xolos, yaʼni matnlar tayyorlash, rasmlar topish yoki chizish, HTML-saxifalar xosil qilish xamda saxifalararo aloqalar qanday boʻlishini aniqlash tegishli informatsion maxsulotni ishlab chiqish uchun etarli boʻladi. Xozirgi paytda gipermatnlarni belgilash dasturiy tili yoki HTML internetda yaratilayotgan barcha informatsion maxsulotlarning asosi desak, uncha yanglishmagan boʻlar edik. Undan tashqari HTML dasturiy tili Web- saxifalar yaratishning asosi sifatida tasviriy sanʼatning yangi turi Web-dizaynga bevosita aloqadordir. Internetdagi dizaynerga rasm va tasvirlar tayyorlashning oʻzi ishning tugallanishini anglatmaydi, u yana bu informatsion maxsulotlarni tarmoqqa joylashtirishi, Web- saxifalar orasida aloqalar oʻrnatishi, matn, tasvir va rasmlarning

xarakterini amalga oshirishi, ranglarni estetik jixatdan to'g'ri va chiroyli tanlashi, psixologik jixatlarga xam biroz e'tibor berishi kerak bo'ladi. Gipermatnlarni belgilash dasturiy tili (yoki HTML tili)da bir qancha maxsus nomlar va yangi terminlar bo'lib, ularni qisqacha tushuntirib o'tish maqsadga muvofiqdir. Element (element) HTML tilining tuzilmasi bo'lib, xar qanday Web- saxifa shunday elementlar to'plamidan iboratdir. Gipermatn tashkil qilishning asosiy g'oyasi elementlarning bir biriga bog'liqligini ta'minlab berishdir. Tega (tag) elementning boshlang'ich va oxirgi belgilaridir (yoki markerlari). Tegalar turli xil elementlarning ta'sir qilish chegaralarini aniqlab, bir elementni boshqalaridan ajratib turadi. Websaxifa matnida tegalar burchakli qavslar (< va >) orasiga olinadilar va oxirgi tega doimo qiyshiq chiziq (/) bilan belgilanadi. Atribut (attribute) elementning parametri yoki ko'rsatgichi bo'lib, u standart nomga ega bo'lgan o'zgaruvchidir. Demak, unga standart yoki istalgan turdagi qiymatlar berilishi mumkin. Atributlarning simvulli qiymatlari ko'pchilik xolatlarda qavslar orasiga olinishi kerak bo'ladi. Atributlar boshlang'ich tegalar ichida joylashgan bo'lib, bir birlari bilan probellar (bo'sh joylar) orqali ajratilgan bo'ladilar. Giperilova (Hypertext) ajratilgan matn bo'lagi bo'lib, u boshqa fayl yoki ob'ektga ko'rsatgich sifatida xizmat qiladi. Giperilovalar bir xujjatdan boshqasiga o'tish imkoniyatini yaratib beradilar. Freym (frame) ushbu termin ikki xil ma'noga ega. Birinchi ma'nosi matni yuqoriga-pastga yoki chapga-o'ngga surish elementlariga ega bo'lgan xujjat maydonini bildirsa, ikkinchi ma'nosi murakkab (animatsion) grafik fayldagi birorta tasvirni anglatadi. Ba'zi paytlarda freym so'zi o'rniga "kadr" yoki "ramka" so'zlari xam ishlatilishi mumkin. HTML fayl yoki HTML saxifa - HTML dasturiy tili asosida xosil qilingan gipermatnli xujjatni anglatadi. Bunday fayllar ko'pincha .htm yoki .html kengaytirgichli ko'rinishda bo'ladi. Gipermatn taxrirlagichlarida va brouzerlarda bunday fayllar "xujjat" degan umumiy nom bilan ataladilar. Applet (applet) mijoz kompyuteriga aloxida fayl sifatida uzatiladigan dasturdir va u Websaxifani ko'rish jarayonida ishga tushiriladi. Skript yoki stsenariy (script) Websaxifa tarkibiga uning imkoniyatlarini oshirish maqsadida kiritiladigan maxsus dastur bo'lib, ko'pincha Web- brouzer unga duch kelganda "Saxifada stsenariylarni bajarishga imkon berilsinmi?" degan savolni beradi. Bunda u skriptlarni nazarda tutadi. Kengaytirgich (extension) - HTML dasturiy tili tarkibiga kirmaydigan, ammo yangi formatlashtirish effektini xosil qilishga imkoniyat beradigan element. CGI (Common Gateway Interface) – Serverda ishlab turgan xolatda Websaxifalarning imkoniyatlarni oshirishga imkon beradigan dasturlar to'plamining umumiy nomi. Masalan, ushbu turga mansub dasturlar yordamisiz interaktiv saxifalarning yaratilishi mumkin bo'lmaydi. Programma kodi yoki kod deb "dastur matni" tushunchasiga aytiladi. HTML kodi uning barcha elementlari va atributlari ko'ringan xolatda gipermatnli xujjatni namoyon qiladi. World Wide Web, WWW yoki Web tushunchasi internetda mavjud bo'lgan dunyoviy aloqa tizimi bo'lib, uning yordamida internet tizimidagi gipermatnlarga kirishni amalga oshirish mumkin.

HTML dasturiy tili esa WWW da xujjatlar xosil qilishning asosiy tili bo'lib xizmat qiladi. Uni o'rganayotib biz xam WWW xaqida bir qancha bilimlar majmuini olamiz. Sayt yoki Web-sayt (site) bir insonga yoki tashkilotga tegishli Websaxifalar to'plamidir. Brouzer

(browser) Web-saxifalarni ko'rib chiqish uchun ishlatiladigan dasturdir. Brouzerlarning turli tuman xillari mavjud va ular foydalanuvchiga xilma-xil turfa imkoniyatlar yaratib beradilar. Foydalanuvchi agent (user agent) deganda mijoz kompyuterda ishlaydigan brouzer yoki boshqa dasturga tushuniladi. Yuklash (downloading) jarayoni deganda fayllarni serverdan mijoz kompyuterga nusxalashga tushuniladi. URL (Uniform Resource Locator) yoki resurslarning universal ko'rsatgichi Internetdagi biror bir ob'ektning adresi (manzili) bo'lib, misol sifatida quyidagini keltirishimiz mumkin: [http://www. Nomi . domen/fayl nomi](http://www.Nomi.domen/fayl_nomi)

Bu erda nomi – adresning sayt egasining nomini ko'rsatadigan qismi, domen esa Internetning biror bir katta qismi nomini ko'rsatadi (masalan, mamlakatni, faoliyat yo'nalishini va boshqalarni). URL konkret Web-saxifani yoki giperilovalardagi grafik fayllarni ko'rsatish uchun xamda faylning yoki Web-saxifaning joylashuvini aniqlash uchun ishlatiladi. Monitor ekranidagi har bir rang uch xil - qizil, yashil va ko'k ranglarning birlashuvi asosida xosil bo'ladi. Rang kanali deb monitor ekranidagi qizil, yashil va ko'k ranglarning intensivligiga tushuniladi. Har bir pikselning rangi esa ushbu uch ranglarning kombinatsiyasi orqali aniqlanadi. Gipermatnli xujjatlarning asosiy xususiyati formatlashtirish bilan bog'liq murakkab effektlarni oddiy va tushunarli usulda olish mumkinligidir. Gipermatnli xujjatni istalgan matn muxarririda ochish va matn qanday formatlashtirilganini ko'rish mumkin. Lekin xujjatni formatlashtirilgan xolatda ko'rish va chop qilish uchun gipermatn muxarriri yoki brouzer singari maxsus amaliy dasturlar kerak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. С.С. Ғуломов, Б.А. Бегалов. Информатика ва ахборот технологиялари. Олий ўқув юртлари учун дарслик. Иккинчи нашр - Т: ТДИУ, 2010, - 722 бет.
2. Б. Ю. Ходиев, С. С. Ғуломов, Б. Бегалов ва бошқалар. Иқтисодий да ахборот технологиялари. Дарслик - Т: ТДИУ, 2009, - 703 бет
3. «Бухгалтерга электрон мадад» («БЭМ») миллий дастурий маҳсулотидан фойдаланувчилари учун ўқув қўлланма. Т.: 2010, -146 бет.